

Nytt ljus över Skunderns sänkning!

Ett första beslut om sänkning är redan 1863

Vi vet att sjön sänktes år 1914 med 115 cm. Sänkningen beslöts av markägarna runt sjön under ledning av länsstyrelsen. Resultatet blev katastrofalt: ålen och laken dog ut under 1900-talet, och Sundbysjön och Bråhovdasjön påverkades så att de nu knappt kan kallas sjöar – de är på väg att bli träsk.

Hur allt detta det gick till har jag beskrivit i en uppsats som ligger på vår hemsida under rubriken Historia. I uppsatsen sa jag också:

"I Skundern verkar ett tidigt /sänkingsprojekt/ ha ägt rum på 1870-talet. Uppgifter om en sådan sänkning nedteknades på 1940-talet i Stubbetorp. Något som styrker uppgiften finns inte, men det är å andra sidan svårt att tänka sig att någon skulle fabulerat ihop ett sådant påstående."

Nu har vår medlem Ulf Hill i Ekeby – i sin undersökning av sjöns och fiskets juridiska förhållanden – stött på följande i maskinskriven renskrift av ett skiftesprotokoll från Sundby år 1863:

Litt.C.

Emellan delägarne i Sundby, Sundbytorp, Nafsta, Bråhåfda, Mälby, Smedsta och Häckelsta träffades under laga skiftet i Sundby följande öfverenskommelse: att utloppet från sjön Skundern skall sänkas minst 2 fot och att byarne skall deltaga i kostnaden derföre som följer:

Sundby med 16/40 delar

Sundbytorp med 4/40

Nafsta med 6/40

Bråhåfda med 6/40

Mälby med 5/40

Smedsta med 2/40

och Häckelsta med 1/40

Gräfningen bör verkställas efter höbergningen nästa sommar, och utsågs Herr Inspektör Bergström på Smedsta och A. Östlund i Sundby att ombesörja gräfningen och stensprängningens fullbordande, hvilket Bergström och Östlund äfven åtog sig.

Här bekräftas alltså ryktet från 1940-talets Stubbetorp som påstod att sjön redan sänkts en gång före 1914, visserligen inte på 1870-talet, utan troligen sommaren 1864.

Några iakttagelser: Man skulle gräva ut utloppet "minst 2 fot" (å 297 mm), dvs drygt 60 cm. Ekeby är inte alls med i beslutet. Ändå var nog Ekeby den av byarna vid sjön som hade längst strandlinje: från åmun vid Mälby kvarn till och med Lillekeby. En anledning kan ha varit att man förutsåg att Ekeby hade väldigt lite att vinna på en sänkning. Vad Ekebyborna själva tänkte och tyckte om detta, det får vi aldrig veta.

En annan sak: Sundby skulle stå för 40 % av kostnaderna, långt mer än någon annan by. Också detta kan ha grundats på vilka som skulle få störst nytta av sänkningen.

En tredje sak: Byamännen gjorde detta helt på egen hand, utan att begära tillstånd av Länsstyrelsen i Nyköping eller Lantmäteristyrelsen i Stockholm. Men bara femton år senare blev denna slags beslut förbjudet; 1879 antog riksdagen nämligen en dikningslag som satte P för böndernas hemmasnickrade sjösänkningar, och föreskrev Länsstyrelsens tillstånd och medverkan.

Att den nya dikningslagen gjorde stor skillnad framgår tydligt när man jämför dokumentens utseende 1863 och 1913: det förra rymdes på en enda sida, som en sorts bilaga till ett skiftesprotokoll, medan det senare krävde hela 65 sidor och är fullt av vetenskapliga kalkyler.

Men nu vet vi alltså att sjön med största sannolikhet sänkts minst två gånger. Visserligen har vi inte något dokument som bekräftar att man faktiskt "efter höbergningen" 1864 grävde och sprängde bort minst 60 cm i utloppet. Men låter det rimligt att någon i Stubbetorp 75 år senare skulle minnas något som aldrig blev av? Nej.

På femtio år sänktes sjön sannolikt alltså minst 175 cm. Denna manshöga nivå-sänkning urskiljer man kanske tydligast i Malmviks/Malmkärrs Sjöhage eller vid sjötomterna väster om Ekeby Västergård (Balkedals). Närmast vattnet är marken bara några decimeter högre än vattnet. Marken fortsätter att vara mycket plan 5-10 meter, den gamla sjöbottnen. Därefter kommer en cirka två meter kraftig brant, dit alltså sjöns vågor nådde under flera hundra år.

Det är fantasieggande att föreställa sig Skundern så stor, djup och härlig som den var för drygt 150 år sedan.

Vi tackar Ulf för hans rotande bland gamla protokoll; den flitige har tur, som man säger.

2024-09-29

Olle Meyer